

ORDENAMENT ECONÒMIC I SOCIAL EN LES CAPITULACIONS MUNICIPALS DE LA VILA D'ESTERRI D'ÀNEU, 1627

Resum

El 15 d'abril de 1627 el consell de la vila d'Esterrí, format pels caps de casa més notables, juntament amb els tres cònsols i el batlle, es reuniren per establir unes ordinations que afectaven tots els veïns de la vila. Les raons adduïdes foren la restauració o manteniment de l'ordre, el progrés, la protecció dels arrendaments propietat del comú de veïns i la millora i ajustament dels pressuposts del comú o universitat. Aquest conjunt d'ordinacions s'ordeix entorn de tres temàtiques bàsiques: la ramaderia i termes del comú, els arrendaments de la vila i els càrrecs i plets de la vila. Així doncs, en aquest article s'analitzen aquestes capitulacions municipals, que reflecteixen una economia bàsicament ramadera en què l'agricultura era un mitjà de subsistència, una clara distinció i orgull de classe entre els consellers i un calendari regit per festivitats catòliques superposades als moments clau del calendari agrícola i ramader.

Abstract

In April 15th of 1627, the council of Esterrí, composed by the most important house chiefs, three consuls and the mayor of the village, assembled to legislate some ordinations that affected all the inhabitants of the village. The reasons for this legislation were: recovering or maintaining the order, progress and protection of the communal rentings and improving and adapting the Council budgets.

This group of ordinations is organized around three basic subjects: farming and communal terms, Council rentings and charges and lawsuits of the village.

Thus, in this article we analyze these municipal agreements, which reflect a basically farming economy where agriculture was a mean of subsistence, a clear distinction and class pride among the councillors and a calendar ruled by the catholic feasts, which are overlapped to the agricultural and farming calendar key moments.

Jordi Ribera Llonc

El 15 d'abril de 1627, el consell de la vila d'Esterrí, format pels caps de casa més notables, juntament amb els tres còsols i el batlle, es reuniren per establir unes ordinacions que afectaven tots els veïns de la vila. Les raons adduïdes foren la restauració o manteniment de l'ordre, el progrés, la protecció dels arrendaments propietat del comú de veïns i la millora i ajustament dels pressuposts del comú o universitat.

La vila, la universitat i el comú de veïns eren una mateixa entitat de la qual els còsols —i no el batlle, representant del marquès— n'eren la personificació jurídica.¹ El comú de veïns era governat pel consell, una assemblea oligàrquica formada per les cases més posessionades de la vila, que detenien foganies o terres del marquès a cens segons un antic pacte: “E com los consellers de dita vila poseeixquen unes terres del senyor en lo camp de dita vila, dites foganies, y cada un de aquell deu pagar al senyor catorse cortans de blat cada any y un cortà a la llumenària [...]”² Qui no podia pagar la fogania havia de renunciar a ser conseller: “Los còsols de la vila de Sterri [...] y demás consellers del Consell de dita vila de Sterry han feta donatió y presentatió de la fogania que és estada de Pere Gasia de dita vila de Sterry ha Jaume Ribat [...] per a que ab ella pugue gaudir dels fruits llevarà dita fogania, pagant tot los censos y demás càrregues aporte dita fogania y ab ella lo dit Jaume Ribat y sos successors puguen gaudir com un dels altres consellers de dita vila de Sterri [...]”³ La resta d'homes, que eren majoria, formaven el consell de la mà menuda o *manus parve*: “vulgariter los fills y hòmens de la menuda de la vila de Esterrí que no són del Consell [...]”⁴

El resultat foren vint-i-cinc ordinacions sis de les quals recollien costums i lleis anteriors per fer-ne una nova constitució. Segurament altres recollien usos i costums més antics, la novetat consistia en posar per escrit la normativa i aplicar-hi sancions uniformes. El conjunt és desordenat però s'ordeix entorn de tres temàtiques bàsiques: la ramaderia i termes del comú, els arrendaments de la vila i els càrrecs i plets de la vila. Reflecteixen una economia bàsicament ramadera en què l'agricultura era un mitjà de subsistència, una clara distinció i orgull de classe entre els consellers i un calendari regit per festivitats cristianes en moments clau de l'any agrícola i ramader.

Pastures, boscos i bestiar

Aquest conjunt aplega onze ordinacions, sis referents a pastures (9-11, 21, 22, 25), tres a bestiar (7, 8, 24) i dues als boscs del terme comú (19, 20) per restaurar i mantenir un ordre ancestral d'aprofitament dels principals recursos de la vila, les pastures i la fusta del bosc. Una manera de fer-ho era limitant el nombre de caps de bestiar que cada casa podia mantenir en cent cinquanta caps de bestiar menut i setze de gros durant el període hivernal (1-11/21-4), quan el bestiar residia a Esterrí, i de tres-cents i trenta-dos durant l'estival (21-4/1-11), quan s'obria el vedat de les pastures d'alta muntanya, sense comptar la parella de bous de llaurar entre els caps de bestiar gros (c. 7, 8).

A més de limitar numèricament el bestiar, se'l podia mantenir controlat espacialment. El bestiar gros no pasturaria al solà, mentre que el bestiar menut no pasturaria als prats del fons de la vall (c. 9), mesura destinada a conservar unes pastures adequades per a cada tipus de bestiar a l'hivern. El terreny hi ajudava perquè les cabres i ovelles pujaven fàcilment al Sequer d'Esterrí, solà molt pendent que identifico com a *Solau*, mentre que els prats de dall del fons de la vall eren una pastura millor per a vaques i bous i més fàcil per a cavalls, matxos i mules. També es restringí la pastura en època de sega al barranc de Rose (indret de conreus al fons de la vall) i en tot l'estiu a la resta del terme de Rose, que comprenia pastures de muntanya mitjana, entre 1.000 i 2.000 metres d'altitud, reservades per a la primavera, atès que la prohibició arrencava des de Sant Joan (c. 11, 21). Tampoc no es podia pasturar a la Berneda i als Marxets durant la primavera i estiu, prohibició que abastava l'obaga a l'oest de la vall i que podia protegir altres pastures d'hivern i tal vegada cultius en el cas dels Marxets (c. 25).

Tal com consta en un procés de 1515, les solanes i riberes a les parts baixes de la vall es pasturaven de casa enfora, com afirmava Arnau Sansi Ramon: “en la vila de Sterri se use de péixer los emprius de les solanes y riberes de cassa enfora [...]”⁵ Per això es prohibí també pasturar al solà de Sant Miquel “de casa enfora mentres los altres estaran als corrals” (c. 10). Aquesta expressió, per a mi, especifica que el *Solau* estaria tancat fins que tots els ramats haguessin baixat de les pastures de Rose. Els corrals estaven situats a Rose segons un contracte d'arrendament per deu anys de 1679 en què Bernat Casau de Son s'assegurava el fens resultant de la presència del bestiar de llana a canvi de dues lliures i mitja anuals i d' “acomodar dits corrals y cubrir la cabana a costes y despeses sues”.⁶ Però *els corrals* és una expressió ambigua, perquè en una altra capitulació tant *els corrals* com *la obaga* semblen ser parts del *Solau* als quals no es podia accedir a partir del novembre o fins el novembre (c. 22). De corrals n'hi podia haver a diversos indrets, però és clar que l'espai ramader estava compartimentat al detall espacialment i temporalment, i cada pastura tenia un dia d'obertura de vedat, “en lo Solau de Nadal lo dia de Nadal y consegüentment en los otros solaus conforme sempre se és acostumat en ses jornades”, vedat que es feia segons la consuetud i mai amb tanques, tal com continuadament expressen els testimonis d'un procés del darrer terç del segle XVIII —“las tierras y prados de unos dueños y otros estan interpoladas y contiguas, sin divisiones ni lugar para pasar el ganado”⁷. Cada pastura tenia el seu moment, no només les d'alçada —“aquellas hierbas, donde van a ultimos de junio, que es quando está fuera la nieve, y marchan de allí a últimos de septiembre o a primeros de octubre, que es quando la nieve se vuelve a poner allí”—,⁸ sinó també les que es trobaven al fons de la vall. Era pasturatge qualsevol terreny després de feta la collita i era molt important respectar els temps correctes de cada parcel·la. Per això, els prats i territoris de pastura sovint tenien noms de sants que indicaven el dia d'entrada dels ramats.

L'altre recurs natural important de la vall eren els boscs i llur llenya. La Berneda d'Esterra se situa a l'oest de la població, un bosc de ribera que embolcallava el riu i el camí de Son a Esterra, avui compostat d'avellaners, bedolls, pi roig, verns, freixes i noguers, i el de Rose, un bosc més extens que ocupava l'antic terme del poble medieval de Rose, desaparegut al segle XV, sobre el que haurien estat terrenys de cultiu, avui dia majoritàriament format de pi roig i bedoll, i pi negre a les cotes més altes. Aquest bosc, propietat d'Esterra per donació comtal de 1474, sempre va ser anhelat pels propers pobles de Jou i Son.⁹

Una sentència de 1556 establí definitivament les condicions d'ús del terme de Rose per part dels veïns d'Esterra, que hagueren de disputar els seus drets amb el marquès. L'àrbitre, Francesc Tàrrega, decretà que la llenya del terme no es podria vendre fora: “no pugen, per a fora dels tèrmens d'Esterra i de Rosse i de ses entrades traure, transportar ni alienar de la llenya del bosch de Rosse, ni ferne en ninguna manera carbó, ni pugen altrament estraguar ni m[ol...] sino nessesàriament per a sos obs i menester i sens debastatió de dit bosch.” Tampoc no en podrien arrendar les herbes: la sentència volia assegurar un ús de subsistència per part de la Universitat d'Esterra.¹⁰ Seguint aquestes antigues instruccions, el 1627 es decretà que la llenya de Rose hauria de ser feta diàriament, ni tan sols es podria llenyar amb previsió per a posteriors dies, encara que fos per al consum familiar (c. 20). A la Berneda, en canvi, es prohibí totalment treure cap profit del bosc en llenya, fusta, fulla ni escorça (c. 19). La raó tant podria ser per garantir l'arrendament dels aprofitaments com per regenerar temporalment un bosc esgotat.

Les penes aplicades per infringir la normativa eren severes però enigmàtiques, perquè no s'especifica quin és el càstig de vila, aplicat en gairebé totes les infraccions relatives als aprofitaments del bosc. Tanmateix, les penes imposades per bestiar i pastures eren totes pecuniàries, i destaca l'import de les que punien la infracció dels límits de caps de bestiar, la pastura d'herbes a deshora i la pastura de les herbes de la Berneda i els Marxets. Només una infracció de bestiar destacava per sobre de les altres amb un càstig de vila, i era fer pasturar un matxo sense castrar, mentre que fer el mateix amb un cavall suposava deu sous de pena (c. 24). En les ordinacions de 1751 s'aclareix que aquesta mesura volia estalviar danys entre les eugues.¹¹

Arrendaments de la vila

La normativa de 1627 protegí els arrendaments a través del respecte als preus fixats i la protecció de l'exclusiva de cada arrendatari en set capitulacions (c. 6, 12-17). En elles s'esmenten cinc arrendaments —*taverner, flaquer, carnicer, olier*— per cinc negocis públics —*tavernes, fleca, carniceria, tenda de oli*. El cinquè era l'hostal. L'arrendament es feia en subhasta pública al millor postor. Tenia unes clàusules que es feien públiques a priori en una taba. En ella s'especificaven els terminis de l'arrendament, les condicions i terminis de pagament del preu ofert i la necessitat de presentar avals.

A Esterri hi havia tres o quatre tavernes, segons l'any, depenia de si s'arrendaven totes o no: "les tavernes, so és, tres, de la present vila" (1668); "les quatre tavernes de dita vila ab tota provisió de vi" (1682).¹² Gràcies als successius contractes d'arrendament sabem que, a més de les tavernes, s'arrendava la fleca, els forns de pa, la carnisseria, les moles o molins, que al segle XIX només n'era un —"las molas eo molí fariner o son usdefruit, que és dir lo resultant de ditas molas" (1811) —,¹³ la venda de tabac —"la provisió de tabaco" (1677); "tabac de fum" (1679)—, la pesca, l'oli i l'aiguardent (conjuntament), les pells de la carnisseria, els corrals "y los fems se farà en dits corrals situats en lo terme de Rose" (1679), un pou de gel i una botiga —"la proveió de espardenyes, tot gènere de sogam, perdigons, pólvora, sal y formatge" (1679). El 1627 també es posaren restriccions a la venda de formatges, que no tenia cap regulació, de manera que cadascú venia el seu al preu que li semblava. Com hem vist, a finals de segle el formatge entrava en l'assortit de productes de la botiga pública, però el formatge de tota la vall també fou arrendat conjuntament, tal com es registra el 1683 en un arrendament de "lo orri ho tot lo bestiar de let de la present vila" que l'arrendatari, de Sorpe, pagà amb 43 lliures de formatge per vacada, prometent donar "la mitat a Santa Magdalena y la altra mitat a Sant Roch", anar a rebre el bestiar a Esterri i encarregar-se que tragués uns formatges "bons y rebedors, formatges picats y torrats y formatges tots de quatre, sinch y sis liures [...]". Un cop satisfet el preu acordat, la resta del formatge seria per a ell. Els primers contractes conservats d'arrendament de l'hostal i dels forns són de 1738 i 1720, respectivament.¹⁴

Les capitulacions de 1627 també protegien els proveïdors als quals se'ls havia arrendat la provisió de queviures, els traginers o mercaders que pagaven per beneficiar-se del negoci de la importació de vi, oli, pesca salada, sal i altres productes forans per a la botiga pública, les tavernes i l'hostal d'Esterri. Les infraccions que es volien evitar eren que el taverner es proveís de pa del purgatori, dedicat als pobres, i de carn, oli i pesca sense passar pel proveïdor oficial: que vengués o comprés carn sense llicència fora del poble, inclosos els hostalers si no la compraven a la carnisseria; que vengués pa, formatge i vi a l'engròs i al detall; que acollís forasters, tot sense llicència oficial; i que no observés els preus fixats pels cònsols de la vila, que al seu torn es basaven en els que fixaven els braços de cort de la vall el dia de Sant Miquel (29-9).¹⁵

Tota la producció local es destinava al consum domèstic: pa, formatge, carn i fins i tot vi. De vi només se'n podria vendre als taverners de dues canades en amunt, en cas que no en tinguessin suficient d'importació; en tal cas, el mostassaf de la vila el mesuraria i els cònsols el tastarien i li posarien el preu. Dues canades eren 34,6 litres a Àneu.¹⁶ La importació es feia des de la Conca de Tremp, al Pallars Jussà, tal com consta en diversos arrendaments en què els arrendataris s'obligaven a carregar als indrets acostumats: "carregar a les plases acostumades, com són Tremp, Orcau, Palau y Vilamitxana" (1677); tot i que a vegades arribava vi de més lluny i millor: "sempre y quant arribarà venturers ab vi blanch o negre del camp de Tarragona ho qualsevol altro vi exquisit" (1684).

Les penes per infringir la llei eren força severes, però sempre pecuniàries, i se'n feien tres parts: una per als cònsols, l'altra per a l'arrendatari i la tercera per a l'acusador. En la venda de vi es castigava tant el venedor com el comprador (c. 16).

Plets i càrrecs de la vila

L'altre grup de capitulacions anava dirigit al reduït nombre de caps de casa de la vila que podrien exercir un càrrec rector (c. 1-3, 5, 18, 23) o als que en desafiaven el poder (c. 4). Quan la vila tenia un plet, ja fos per censals o per qüestió de termes, havia de dirimir-lo en la cúria del castellà de València d'Àneu, representant del marquès a la vall, que els anys 1624-28 era Pere de Tord, governador també del marquesat de Pallars.¹⁷ Si es produïa una apel·lació, aquesta es feia als braços de cort, que actuaven de consellers del castellà. Més endavant es passava l'assumpte a mans del marquès o dels tribunals reials a Barcelona.

Si el governador recorria als braços de cort, les parts solien contractar un raoner o advocat que en defensava els seus interessos. En tal cas, la vila pagaria el salari del raoner, però si no arribava el cas els cònsols pagarien les despeses de la seva butxaca (c. 3). Es regulava el salari dels síndics en cas d'haver de sortir de la vall a defensar la vila, que era doble si els síndics hi anaven a cavall. Els extraordinaris se'ls pagarien ells mateixos.

En la línia de regular despeses es prohibia vendre o empenyorar els símbols del càrrec de consolat que anaven a càrrec de la vila, però es donaven a cada cap de casa vitalíciament. Si algú no en podia respondre tampoc no podria representar mai més la vila. L'honorabilitat dels cònsols i consellers de la vila es posava de manifest en els ordres de preferència en l'assistència a l'església, enterraments i processons. L'antiguitat d'una casa establia l'ordre de precedència, tal com llegim en un enfrontament entre les cases de Llessú i Vilanova per la precedència de les seves dones a l'hora d'oferir en la missa dels diumenges en què hagué d'intervenir i dictaminar el degà eclesiàstic de la vall: “se digne manar pendre informe de la antiguidad de estes dos cases y a qui de dret se especte lo anar a offerir primer, parlant tant solament de les dones [...]”¹⁸

Però també ho eren els càrrecs ostentats, que demostraven la solera d'una família. I els que exercien el càrrec anaven abillats amb una capa i una sobrevesta que els distingien. El 1686 Bernadí Cortina li deia a un cònsol que “no mereixie portar la gramalla de la vila”, paraules per les quals fou denunciat.¹⁹ El batlle portava una vara de fusta, que amb el temps es féu amb materials més exòtics —“per comprar un jonch marí per la bara del senyor batlle 18s 9d”.²⁰ Insultar un cònsol era un delictes greu que es castigava amb el misteriós càstig de vila. Hi havia possibilitat d'apel·lació en cas que tres consells consecutius de caps de casa així ho determinessin (c. 4). El mateix càstig esperava el que provoqués avalots al consell. Val la pena recordar la llei d'Hug Roger I, comte de Pallars, establerta el 1352, en què es castigava aquest delictes amb la pèrdua de béns i la mort.²¹

Per evitar corrupcions es ratificà la incompatibilitat entre l'exercici dels càrrecs de la vila i l'arrendament dels seus recursos (c. 18) i es feia guardar secret, sota jurament, del que es parlés en el consell de la vila (c. 23). El 1803 els consellers juraren el mateix i amenaçaren el contradictor amb l'expulsió de la junta: "se ha resolt en dita Junta que ningun individu de ella, sempre y quant se tinga Junta, puga rebellar cosa alguna de lo que se resolrà, determinarà y proposarà en ella, [...]. Sempre y quant se sàpia lo individu que haurà rebel·lat alguna de ditas cosas serà esclòs de dita Junta."²² El mateix càstig de vila s'aplicaria per traïr la confiança del consell i per insultar els cònsols. Comportar-se honrosament ocupava el primer lloc en les capitulacions, fet il·lustratiu del ritualisme i la cavallerositat que impregnava l'ànim dels seus consellers, elit de la població.

El manuscrit²³

El manuscrit són sis fulls relligats de 30 x 22 cm, els dos últims en blanc. No hi ha les signatures. Està menjat en els marges interiors sense dificultar-ne la lectura. Els criteris de transcripció han estat literals, afegint-hi una puntuació i accentuació modernes, normalitzant l'ús de majúscules i minúscules i separant els pronoms per facilitar la comprensió lectora.

Constitucions de la vila de Esterri

Die 15 mensis aprilis anno a nativitate domini MDCXXVII in villa Sterry.

En nom de nostre señor Deu Jesucrist y de la gloriosa e humil verge Maria del Roser mare sua y dels benaventurats Sant Vicens, Sant Pere, Sant Joseph y Sant Sebastià, patrons y advocats nostros humilment implorats. Per a poder conservar en bona pau, quietut y concòrdia la Universitat y singulars persones de la vila de Esterri y per lo redrés y augment de dita vila, attès y conciderat los grans gastos excessius que·s fan conforme la experiència nos ha mostrat y mostre de cadal dia. E ayxí mateix per los desmesiatos fraus y abusos se fan en perjudici de ditta Universitat y dels arrendaments de aquella, com són carniceria, taberna, fleca, tenda de oli y altres, venent los qui no tenen arrendat y no paguen dret algú, per lo que ditta Universitat reste molt endarrerida per los desmesiatos gastos, fraus y altres inconvenients que pateyx, de manera que, si dits gastos, fraus y abusos totalment no·s tollerassen y llevassen, ditta universitat arribarie a gran estrem, de manera que no tindrie un diner per a poder subvenir a les moltes necessitats que per a pagar censals, talles, donatiu de sa ex^a. y altres moltíssims mals que per conservació del bé comú les universitats acostumen de patir. Per lo tant, desitjant donar remey degut als sobre dits gastos, fraus y abusos y altres inconvenients que dita universitat pateix han, dit batlle, cònsols y Concell, fettes les capitulacions y ordinations següents.

1. E primerament és estat ordenat per lo dit Concell que tots los qui vuy són y per temps seran de dit Concell fasse quiscú lo que degue a la honrra de nostre señor Déu, auctoritat de Sa Excel·lència, redrés y bon govern de ditta universitat, conforme son jurament.
2. Item han ordenat y capitulat que, attès que és costum y taxa ya ordenada, que sempre y quant la vila haurà de enviar síndich, així de a peu com de a caball, y a la partida y tornada se fan molts gastos, ço és, congregant·s-i ab lo dit síndich los cònsols y altres, que de vuy al devant si dit síndich ho cònsols faran ninguns gastos que nos puga posar res en compte de la vila, sinó que al dit síndich se li haja de donar son salari per quiscun dia que vagarà, ço és, al que anirà a peu sis sous y al que anirà a caball dotze.
3. Item han ordenat que si la vila tindrà ninguns plets per los quals convindrà haver de anar devant del governador ho son llochtinent, no eyxint emperò de la vall de Àneu, que en tal cas los cònsols que vuy són y per tems seran tinguen obligació de anar a deffensar dits plets y que dels gastos que faran en la defensa de dits plets non puguen posar res en compte de la vila, exceptat emperò que [si] los dits plets ho causes avien de arribar devant los brassos de Cort, que en tal cas hajan de pèndrer raoner tant de la mateixa vila com fora, y que los gastos de dit rahoner, ço és a saber, son salari ho dieta, se haja de pagar de béns de la vila.
4. Item és estat ordenat per dit Concell que si algú de la vila de Esterri farà alguna revelió ho serà mal criat de paraules en alguna manera que·s puga provar ab los cònsols y mostafàs o mourà alguna qüestió en lo Concell, que aquell o aquells que tal faran cayguen en pena de un càstich de vila segons que la vila coneyxerà ésser castigat, y assò conforme fins al dia present se·s acostumat y observat, y que la taxatió que la vila farà sobre los contrafahents sia tinguda y observada de manera que ninguna persona puga appellar al governador que primerament no haja demanat los tres Concels y passat aquells conforme al dia de vuy és estat acostumat, comprenent lo present capítol a totes y qualsevols persones que faran revelió a qualsevol oficial de vila.
5. Item és estat ordenat per dit Concell que qualsevol del Concell que serà estat cònsol tinga obligatió aquell tal de guardar la capa que per rahó de la consolia li és estada donada, de manera que no puga aquell tal vèndrer·la ni empenyar·la a ningú, y assò peraquè aquell tal puga honrrar·se a ssí mateyx y a ditta vila en totes les festes, professons y enterros, y qui lo contrari farà que no puga concòrrer en ningun càrrech de vila, si ya no li·n restava altra, attès se comprà de hazienda de la vila.
6. Item és estat ordenat per dit Concell que ningun taverner puga ni li sia lícit comprar lo pa del purgatori ni de altres basins, per lo que resulta en danys dels pobres, ni tampoch puga comprar carn, oli ni pesca sinó dels qui seran arrendadors de dittes provisions (si arrendats estaran), y assò en pena de deu sous, aplicadors la meitat als cònsols y la altra al qui rebrà lo dany.

7. Item és estat ordenat per dit Concell que de vuy en anllà ningú de ditla vila de Esterri pugua tenir, ço és de Tots Sants fins a Pasqua de Resurrecctió, més de cent sinquanta caps de bestiar menut, y de dit dia de Pasqua fins al dit dia de Tots los Sants, tres cents caps; sots pena que aquell tal que tindrà més bestiar menut en los sobre dits terminis y jornades, ço és, de la una a la altra com dalt està dit, caygue en pena de deu sous per quiscun dia, aplicadora ditla pena a la vila.

8. Item ayxí mateyx és estat ordenat per dit Concell y vol sia capitulació que ningú de ditla vila de Esterri pugua tenir, ço és, de Tots Sants fins a Pasqua de Resurrecctió, més de setze caps de bestiar gros y de dit dia de Pasqua fins al dit dia de Tots Sants trenta dos caps, sots pena que aquell tal que tindrà més bestiar en los sobre dits terminis y jornades com dalt està dit haja de pagar a la vila cadal dia tres sous per cap que tindrà además de ditla tinguda en dittes jornades; no comprenent-s-i en assò lo parell dels bous de llaurar.

9. Item és estat ordenat per dit Concell que de vuy al devant los bestiars menuts no pugan entrar en los prats, ço és, del carrer de la palanquilla eo de la calçada fins al carrer del Prat de Rocabruna, ni tampoch que lo bestiar gros pugua entrar en lo Solau sinó tant solament per a anar a la obaga, sots pena de sinch sous aplicadors als cònsols, si ya a la vila no li aparexia altra cosa.

10. Item és estat ordenat per dit Concell que ningunes ramades puguen péixer lo Solau de Sant Miquel de casa enfora mentres los altres estaran als corrals, y assò en pena de sinch sous aplicadors als cònsols.

11. Item és estat ordenat per dit Concell que del dia de Sant Joan Baptista del mes de juny fins a Nostra Senyora de agost ningú pugua tenir ningun gènere de bestiar tant gros com menut del riu de Rose en amunt sots pena de sinch sous aplicadors als cònsols.

12. Item és estat ordenat per dit Concell que de vuy al devant no y aja persona que gose vèndrer carn ni anar-ne a sercar en altres carniceries fora de la carniceria de la present vila sots pena de quinse sous, la qual pena de antich temps és estada tinguda y observada contra los contrafaents, aplicadors dits quinse sous, ço és, sinch sous als cònsols, sinch sous al arrendador y los altres sinch al acusador; sols sia lícit y permès poder-se-n matar en ses cases pròpies, exceptat los hostalers, los quals, ab la mateixa pena, tinguen obligació de provehir-se de la carniseria.

13. Item que ningun habitant o residint en ditla vila de Esterri no pugua vèndrer pa sinó tant solament lo qui tindrà arrendada la fleca, sots pena de quinse sous aplicadors en lo modo y forma sobredits.

14. Item que ningun de ditla vila pugua acollir an niguna persona, així de la mateixa vila com forastera, sinó tant solament los hostalers té y tindrà ditla vila per a dit efecte de acollir, sots la mateixa pena de quinse sous aplicadors en lo modo y forma sobredits.

15. Item. Perquè en lo vèndrer del vi en la present vila de Esterri per los qui no tenen taverna se ha vist haver-hi molt major frau en perjudici del qui té arrendat que no en los altres arrendaments, tant venent en gros com en menut, y se és vist ayxí mateyx en lo vèndrer de dit vi no servir-se lo preu y for que los obligats lo venen, fent-lo pagar al preu que bé los apareix y no venent-ne sinó a les persones a ells ben vistes per no tenir la obligació que tenen los taverners; volent llevar la ocasió de dits fraus, estatuheix y ordene dit Concell, per lo bon regiment y govern de dit vila, que de assí al devant no y aja persona alguna que gosa ni presumesca vèndrer vi sinó los mateixos hostalers y taverners.

16. E per quant fins vuy se ha vist que fora de dits taverners se venie vi a pixells y canades sens llicència dels cònsols, lo que és en gran dany y perjudici dels arrendaments de dit vila, perçò ordene també que de vuy al devant no y aja persona alguna que gosa ni presumesca vèndrer vi de dues canades en avall sinó los mateixos hostalers; y encara, com lo ajen de vèndrer aja de ésser ab la mateixa canada de la vila, la qual trobaran en poder del mostafàs de dit vila, y aquell aja de ser aforat y tastat per los cònsols, entenent assò quant en les tavernes no n-i aurà; sots pena de quinze sous, so és, tant per al comprador com per al venedor, applicadors ço és sinch sous per als cònsols, sinch sous per al que denunciarà y los altres sinch per al arrendador, advertint que se tindrà lo secret al qui denunciarà lo frau per dits cònsols, sots pena de contravenir al jurament que tenen prestat, y assò per cada vegada que-s trobarà concòrrer dit frau.

17. Item és estat ordenat per dit Concell que de vuy al devant ningú puga vèndrer formatge a la menuda sens llicència dels cònsols que són y seran de dit vila, y assò per a llevar lo abús que-s fa de vèndrer al preu que bé los apareix, sots pena de quinse sous applicadors conforme dalt està dit, y que aguda dit llicència dels cònsols, pugan dits cònsols fer lo preu a dit formatge al que los apareixerà ésser just.

18. Item és estat ordenat y capitulat per dit Concell que de vuy al devant, com ya de antich temps fos costum que ninguna persona de dit Concell tenint officis y arrendaments de vila no podia concòrrer en ningun gènere de càrrech de vila, lo qual ús estave molt ben posat per evitar molts abusos, fraus y males administracions se-n seguien per tenir dits càrrechs; volent persò evitar del tot aquells, estatuheix y ordene dit Concell que d-esta hora en avant no puga ni li sia lícit a ninguna de dites persones de dit Concell que serà taverner, flaquer, carnicer, olier, arrendador, provohidor de tavernes, fleca, carniceria, tenda de oli, ni lo qui tindrà officis en la carniceria, tant de tallar com altres, que aquell tal no puga concòrrer ni obtenir ninguna administració ni càrrech de vila com és cònsol ni mostafàs, y assò per lo que resulta en gran dany de la vila per los molts fraus se pot fer.

19. Item estatuheix y ordene dit Concell que de vuy al devant ninguna persona no gosa ni presumesca fer ningún gènere de llenya ni fulla en la Berneda ni tampoch tallar abres ni pelar-los sots pena, so és, quan al fer de la llenya y fulla, deu sous, applicadors la mitat

als cònsols y l'altra mitat al acusador, y quant al que toque de tallar y pelar abres en la Berneda, pena de un càstich de vila.

20. Item estatueix y ordene dit Concell que ninguna persona gose ni presumesca fer fusta en lo bosch de Rose per a vèndrer fora de la vila de Esterri ni tampoch fer-ne de anticipada per a cremar, sinó que se la-n aporten lo mateix dia que la faran, sots pena de un càstich de vila.

21. Item estatueix y ordene dit Concell que los bestiaris així grosos com menuts no puguen entrar en lo terme de Rosse del dia de Sant Juan de juny fins al dia de Sant Miquel del mes de setembre, com ya és consuetut antiga, sots pena de sinch sous aplicadors als cònsols.

22. Item estatueix y ordene dit Concell que de vuy al devant ningun gènere de bestiar pugua passar lo pont per a anar a pasturar en lo Solau, ço és, a la obaga lo dia de Tots Sants y als corrals lo dia de Sant Andreu,²⁴ pena de deu sous per a quiscun contrafaent; y així mateix que no puguen entrar en los solaus sinó tant solament en les jornades acostumades, so és, en lo Solau de Nadal lo dia de Nadal y consegüentment en los altres solaus conforme sempre se és acostumat en ses jornades, y assò pena de sinch sous; si ya a la vila no li apareixia donar llicència per algun dia de mal temps; y si per cas ningun pastor entrarà ab sos bestiaris en dits solaus antes de la jornada y sens llicència dels cònsols, que aquell tal sia obligat a pagar la pena dels altres que y entraran.

23. Item estaueyx y ordene dit Concell que ninguna pesona de dit Concell pugua ni li sia lícit descobrir cosa alguna del que se tractarà en lo Concell sots pena de un càstich de vila.

24. Item estatueyx y ordene dit Concell que ninguna persona pugua ni li sia pemès tràurer ni fer anar a pasturar per lo terme de la vila de Esterri ningun matxo ni rossí si ya no fos sanat, sots pena, és a saber, dels matxos un càstich de vila y dels rosins pena de deu sous, applicadors la mitat als cònsols y l'altra al acusador.

25. Item estatueyx y ordene dit Concell que de vuy al devant ningun gènere de bestiar sinó los parells de llaurar y lo bestiar de careitg pugua entrar a pasturar en la Berneda ni als Marxets, ço és, de Nostra Senyora de mars fins a Nostra Senyora de agost, sots pena de deu sous applicadors a la vila.

Notes

- 1 M. Àngels SANHELLY (2003), "Els molins de destret a la Val d'Aran, s. xvii-xviii: un conflicte entre el Comú i les cases fortes", a C. M. MARUGAN i VALLVÉ (Coord.), *Els béns comunals i la gestió del territori al Pirineu català*. Actes del seminari *Què en farem dels comunals?* (Maig de 2002: Sort). Departament de Medi Ambient.
- 2 Arxiu Històric de les Valls d'Àneu (AHVÀ), Arxiu Municipal d'Esterri (AME). Foranis d'Esterri 42-Protocols notarial de Josep Burgueta, 1-5-1713, f. 219.
- 3 AHVÀ, AME. Foranis d'Esterri 43-Protocols notarial de Pere Cortina, 12-2-1673.
- 4 AHVÀ, AME. Foranis d'Esterri 42-Protocols notarial de Josep Burgueta, 24-4-1712, f. 135.
- 5 Arxiu Comarcal de Sort (ACso), Arxiu Ducal de Medinaceli (ADM), Ll. 13, R. 141, Doc. 710, 20-8-1515.
- 6 AHVÀ, AME, Foranis, 44, 6-6-1679.
- 7 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Batllia processos moderns. 1771, 4v, 776 folis, Barcelona. f. 487v, 8-11-1773, Esterri.
- 8 ACA, Batllia processos moderns. 1771, 4v, 776 folis, Barcelona. f. 478v, 6-11-1773, Esterri.
- 9 ACso, ADM, Ll.13, R.140, Doc. 636, Donació de Rose a Esterri (5-9-1474).
- 10 ACso, ADM, Catalunya General, Ll. 2, R. 168, Doc. 29, Cartes dels Estats a Catalunya, 1627-28, f. 143-146, Plet entre Esterri i el castellà per Rose, 14-12-1556.
- 11 X. CATALÀ; & F. RELLA (1989). "Ordinacions municipals d'Esterri d'Àneu", *Collegats*, núm. 3, p. 149-160.
- 12 AHVÀ, AME, Foranis, 44 i 198.
- 13 ACso, Protocols Notarial, 96, 37v, 25-3-1811.
- 14 ACso, Protocols Notarial, 3, 1738: "facultatem tenendi hospitio" (16v); AHVÀ, AME. Foranis d'Esterri 42, f.489, 21-1-1720: "los forns de la dita vila."
- 15 ACso, ADM, Fons Pallars, Ll. 13, R. 139, D. 628: *Procés de defensa de Miquel Piero per la mort de Blasi Soler* (1582); Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell (ADU), Fons Esterri d'Àneu, doc. 570, 1671.
- 16 ACso, ADM, Ll. 25, R. 161, Doc. 1562: Comptes del tresorer del marquesat (1523).
- 17 ACso, ADM, Catalunya General, Ll. 1, R. 168, Doc. 28. Cartes dels governadors de Cardona i Pallars, 1624-27.
- 18 AHVÀ, AME, Foranis, 133-Plet entre famílies d'Esterri per la preeminència a la missa, 6-7-1675.
- 19 AHVÀ, AME, Foranis, 95, 1686?
- 20 AHVÀ, AME, 02-02, Comptes, doc. 217, Comptes de la vila, 1817.
- 21 J. I. PADILLA, (coord.) (1999). *L'esperit d'Àneu. Llibre dels costums i ordinacions de les valls d'Àneu*. Esterri d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- 22 AHVÀ, AME, 01-02, Doc. 4, 1803 Actes del ple de l'Ajuntament.
- 23 ADU, Fons Esterri d'Àneu. 561-Ordinacions municipals d'Esterri, 1627.
- 24 30 de novembre.